

*Сірий Є.В., д-р соціол.наук, проф., Державний інститут сімейної та
молодіжної політики.*

*Сіра О.В., канд. філос.наук, Державний
інститут сімейної та молодіжної політики.*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ КАТАСТРОФИ

Наукова проблема. Кожне те чи інше явище, що піднімас та підвищує, зокрема феноменологічні та екзистенціальні параметри вивчення соціума, потребує відповідної його наукової репрезентації з подальшою її ретрансляцією до основних функцій, зокрема соціологічної та психологічної наук. На жаль загарбницька війна з масовим геноцидом сьогодні у центрі Європи, яка не вкладалася та й далі не вкладається у межі свідомості людства кинула виклик і гносеологічному базису соціогуманітарної науки.

Хоча й існує чимало витоків формування наукового дослідження війни, однак ретроспекція розвитку цього напрямку (починаючи з давніх часів, Нового часу, так і сучасності) показує, що більшість досліджень цієї сфери стосувалися і стосуються промілітариських кейсів: трактати війни, її філософія, теорії, концепції, безпека, еволюція, агресія, хроніка та ін. Цей напрямок досить мало висвітлював соціальні трагічні сторони явища війни.

Реалізація соціогуманітарного підходу до вивчення війни як суспільного явища та теоретичний аналіз характеру та наслідків впливу військової стихії на різні сфери суспільного життя з кінця XIX ст. до жовтневого перевороту здійснювалася переважно російської соціогуманітарною наукою (В.Бехтерев, Б.Гуревіч, С.Булгаков, П.Сорокін, В.Соловйов та ін.). Фокус філософських роздумів та соціальних досліджень, беручи до уваги саме цю предметність, акцентувався у напрямку тем, проблем соціального контексту, таких як: соціальна та культурна травма, стратифікаційні зміни, адаптивність, мораль та ін. Відповідно, з причини цього, з першої пол. XX ст. «суб'єктність» наукового осмислення трагедії війни перекочувалася до *соціології катастроф* – також

досить мало розробленої соціогуманітарної галузі. Тому, частково і стоїть питання про можливості розвитку дослідження катастрофи війни у міждисциплінарному соціогуманітарному напрямку: філософія, соціологія, психологія, політична наука тощо.

Насьогодні необхідність соціологічного аналізу війни та осмисленні її наслідків в Україні почали з'являтися за часів військової анексії Криму та Донбасу: І.Кононов, А. Яковенко, С.Хобта, М.Требін, Н.Міхно та ін. З'явилися різні дослідження як учасників бойових дій що ґрунтуються на аналізі різних методик опитування (як захисників, так і окупантів) війни на Донбасі, так і постраждалого населення на підконтрольній та окупованій територіях України. Зараз особливу важливість набуває цей предмет для дослідника-гуманітариста а не –мілітариста, з причини наявної сьогоденної соціальної катастрофи.

Війна є руйнівним випадком соціальних змін, в яких зокрема у поведінкових аспектах дій людей в умовах лиха включаються такі види поведінки, як: панічна, евакуаційна, комунікаційна, рятувальна; прояви прагматичного ставлення з свідомим придушенням занепокоєння; оптимізм як віра в те, що все якось владнається; цинічний песимізм, а також соціальні зміни при катастрофах, забезпечення різних видів допомоги, стресові ситуації, життєві очікування та ін. Тому, цілком логічно, що наукова увага тут зконцентрована на «картинах вражень», роздумів про минуле, сьогодення і завтра, установки та стемління, намагання та оцінка можливостей через призму трагічності буття та виходу з нього. Окремою канвою у цій предметності дослідження є і можливості системно-соціального відродження соціуму, можливості реалізації життєвих планів та стратегій, експекційні можливості (переживання майбутніх перспектив), а також рівень їхньої психологічної та культурної травм. Особлива увага тут прикута до переживання суспільством цих травм, вивчення зв'язку нереалізованих очікувань із соціальними почуттями, аналіз їх зв'язку з екстремальними настроями, коли всі очікування руйнуються, і в кращому разі набувають трилогічної системи соціально-часового сприйняття життя: «ДО», «ЗАРАЗ», і «ЩО ПІСЛЯ?», в гіршому – чи можливе це взагалі у звичному

розумінні. Частково ця проблематика формує коло науково-практичних інтересів (війна як катастрофа) і Державного інституту сімейної та молодіжної політики.

Результати. Війни набувають сенсу і статусу війни лише разом з дискурсивними формами її висвітлення. Тут далі стоїть питання про методологічний каркас дослідження такого роду предметної області. І з очевидністю йдеться про різні якісні та комбіновані методики, що характеризуються не завжди з застосуванням впливового діалогу-інтерв'ю з багатьох питань, а з використанням методики «історія життя» або «історія окремого випадку» як різновиду біографічного методу. Це основне джерело детальних і мотивованих описів «історії» окремої особистості (мемуари, записки, щоденники або матеріали інтерв'ю і бесід) [див.1: 2]. Доволі оригінальним і тонким в якості засобу отримання інформації є використання і життєпису, що включає в себе всі події «від першого крику до останнього подиху», де, зазвичай основна увага приділяється конкретним аспектам пережитого трагізму у зв'язі з життєвими атітюдями, намаганнями та іншого, а також наративу, як емоційно насиченому опису, який властивий власникові травми, який додає афективної реакції і вторинному суб'єкту сприйняття – досліднику [див.3]. Репрезентація травми залежить від конструювання опису, історії пережитого. Таке розповідання історії водночас є складним і багатозначним процесом. Щоб переконати ширшу аудиторію в тому, що і вона теж була травмована будь-яким досвідом або подією, носіями (респондентами та дослідником) інформації необхідно виконати успішну роботу зі змістом.

Результатом застосування подібної методики є реконструкція історії життя індивіда чи соціальної верстви, як цілісної послідовності та безперервного розгортання реальних подій, серед яких виокремлюються певні структурні елементи або поворотні пункти, що поділяють життя на «до» та «після». У дослідженнях такого роду є можливість комбінувати аналіз життєвого шляху як структурно організованої цілісності та феноменологічної перспективи у вивченні життєвих планів та стратегій, механізми життєвого та соціального конструювання, особливо у критичний період (що пов'язано з війною). Таким

чином, ми вбачаємо опертя на стратегію мікс-методів, де якісні дані відкривають герменевтичну можливість у дослідженні переосмислення цінностей, нормативних паттернів та життєвих стратегій, способи їхньої легітимації та специфічні форми застосування індивідами.

Висновки. Велика сфокусованість на унікальних аспектах пережитої історії людини (групи) на суб'єктивному, особистісному підході до опису людського життя, пережитої соціальної та культурної травм, можливостей реалізації життєвих планів, дозволяє, на нашу думку, тонше дослідити механізм та канали соціальної мобільності, а також поповнити потенціал прикладних сфер соціологічної та психологічної наук завдяки феноменологічному та екзистенціалізму нізнанню.

Список використаної літератури:

1. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії: Навч.посіб. – Вид.3-тє /Є.В. Сірий/. К.:Атіка, 2009. – 492 с.
2. Подшивалкіна В.І. Біографічний метод в системі психологічних методів. Методичні рекомендації до дисципліни циклу професійної підготовки. Одеса : ОНУ, 2021. – 30 с.
3. Айерман Р. Культурная травма и коллективная память. Новое литературное обозрение. 2016. № 5. С. 42–54.